

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СУЧАСНОГО ВИХОВАННЯ

УДК 37.034:17.021.1

ОБРАЗ ГУМАННОЇ ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ВЧИНКУ

Артем Ушаков

*Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
кв. Молодіжний, 20а, 91034 Луганськ, Україна
e-mail: ushakov_as@mail.ru*

Розглянуто виховні можливості культури вчинку. Проаналізовано структуру та складові, а також етапи вчинкової дії. Подано типологію образів.

Ключові слова: культура вчинку, образ людини.

Поведінка людини завжди була лакмусовим папірцем її внутрішньої сутності, яка відображала її ставлення до оточуючих. Існування людини у суспільстві певною мірою залежить від узгодженості її поведінки та вчинків з його нормами. Сформувати прагнення та потребу дотримуватися високих стандартів людських взаємин є ключем вирішення проблеми соціальносхвалюваної поведінки.

Основи морального виховання досліджено у працях В. Біблера, В. Блюмкіна, моральної діяльності та морального вчинку – у працях Л. Буєвої, А. Гусейнова, Д. Шимановського, К. Чорної. Проблема культури вчинку, філософські основи якої розробив М. Бахтін, є однією з актуальних та недостатньо досліджених у сучасних філософії, психології та педагогіці. Людський образ є репрезентативною моделлю культури, а той чи інший вчинок слід розглядати в контексті прояву його впливу. Через свою поведінку людина виявляє свій образ, розкриває рівень своєї вихованості.

Незважаючи на важливість проблеми виховання культури вчинку, вона недостатньо досліджена. Важливо проаналізувати ідеї М. Бахтіна, М. Бердяєва, А. Камю, В. Солов'єва, А. Швейцара, Е. Фрома. За кордоном поширена постмодерністська модель розуміння образу людини як лабіринту дзеркал, через які вона осягає свій образ, а сучасної культури – як прояв ілюзії примножуваних відображень (Р. Барт, Ж. Дерріда, Р. Кеарно, М. Ребок).

Ми ставили за мету охарактеризувати образ гуманної людини; розкрити механізми регулювання поведінки людини на основі її образу; розглянути психологічні механізми моделі формування мотивації вчинку на основі людського образу.

Аналіз літератури, в якій розглянуто образ людини, наведено його характеристики, дає змогу стверджувати, що виховний потенціал образу людини є недостатньо визначеним та вивченим.

Важливішим засобом морального виховання є використання створених в культурі на різних етапах історичного розвитку моральних ідеалів, тобто прикладів моральної поведінки, до якої прагне людина. Суб'єктивна сторона ідеалу – це відношення суб'єкта (людини, класу, нації тощо) до різноманітних аспектів дійсності, яке є джерелом побудови образу майбутнього. Однак ідеал – не вимисел, не плід чистої уяви; це відображення реальності, відображення випереджальне, що здійснюється шляхом добору елементів дійсного та систематизації їх у цілісний образ на підставі головної ідеї про майбутнє. Образ, пов'язаний з конкретною ситуацією, відображає певну модель поведінки. Саме дійсність – поліпшена, вдосконалена – і становить об'єктивну основу ідеалу, без якої він існувати не може. За І. М. Ільїнським, образ майбутнього формується на основі дійсного. Дійсне завжди містить залишки минулого та паростки майбутнього [1, с. 4].

Щоб виявити сутнісні характеристики образу людини, слід розглянути поняття образу, як його трактують у філософії, психології, педагогіці.

Образ – почуттєва форма психічного явища, що має в ідеальному плані просторову організацію та часову динаміку. Будучи завжди чуттєвим за формою, образ за своїм змістом може бути як чуттєвим (образ сприйняття, образ сновидіння тощо), так і раціональним (образ атому, образ світу, образ війни тощо). Образ є важливою компонентою дій суб'єкта, орієнтуючи його у конкретній ситуації, спрямовуючи на досягнення поставленої мети. Повнота та якість образу визначають ступінь досконалості дії. У процесі реалізації дії вихідний образ видозмінюється, нагромаджуючи в собі досвід практичної взаємодії суб'єкта із середовищем. У чуттєвому образі може бути втілено будь-який абстрактний зміст; у цьому випадку матеріалом для образу слугують не тільки просторово-часові уявлення (зорові, слухові, тактильні, м'язові, вестибулярні, смакові та нюхові), але й внутрішні мовлення (у вигляді абстрактного поняття чи опис його за допомогою ключових слів) [6, с. 377, 500].

Здатність до зосередження розумових чи практичних діяльнісних зусиль на об'єктах різної природи (реальної, ідеальної, почуттєвої) дає змогу людині свідомо контролювати свої дії. Особливий образ у вигляді ідеального

бажаного результату будь-якого виду людської діяльності фіксується у понятті мети, що є уявним передбаченням реального результату. Чітке бачення мети допомагає організації діяльності людей як в особистому, так і в суспільному житті [5, с. 377].

Положення про те, що психічне відображення реальності є її суб'єктивний образ, означає приналежність образу реальному об'єкту життя. Поняття об'єктивності образу в сенсі його приналежності до суб'єкта життя охоплює вказівки на його активність. Зв'язок образу з відображенням не є зв'язком двох об'єктів (систем, множин). Їх відношення відтворює поляризованість будь-якого життєвого процесу, на одному полюсі якого активний („пристрасний”) суб'єкт, на іншому – „байдужий” до суб'єкта об'єкт [2, с. 45].

У психології вирізняють образи уявлень та образи відображення. образи уявлень вторинні щодо образів відчуття та сприйняття. Збережені у пам'яті, вони поліпшують орієнтацію тварин у середовищі, а у людини стають надбанням духовного життя, підсумком чуттєвого пізнання світу, основою прогнозу для пізнання та дії. образ уявлення – вихідна форма розвитку та психічного життя особистості. Серед закономірностей передусім важлива узагальненість образу [4, с. 349].

На думку О. М. Леонтєва, образ не „суб'єктивний”, а явище предмета. Отже, у будь-якому відчутті, сприйнятті, понятті – „шматочок”, „сторона”, „момент” об'єктивності, предметності [3, с. 73].

образ складний за своїми внутрішніми характеристиками, їх знання дає змогу розкрити його властивості у впливі на свідомість людини. Цілісність образу детермінована: онтологічно – предметністю об'єктивної реальності; психофізіологічно – взаємодією зовнішнього дистантного та рухового аналізаторів, що об'єднуються у пізнавальний комплекс; фізіологічно – на рівні організму; психологічно – на рівні особистості (активністю, спрямованістю на пізнання).

Спробуємо філософськи осмислити природу цього поняття. На чому формується образ? На уявленнях про те, що він повинен відображати як абстрактне поняття (уявлення) про певний фрагмент реальності. Як виникає уявлення? На підставі ознайомлення з певними даними факту, події, поведінки, вчинку. Ознайомлення не може бути вичерпним, бо немає можливості охопити все різноманіття потенційно наявних чи можливих взірців.

Розглянемо образ гуманної людини, який належить до типу образів уявлення. На нашу думку, слід виділити такі компоненти образу гуманної людини:

- світоглядні уявлення, гуманістична спрямованість;
- система вчинків;
- прояв гуманізму через поведінку;
- духовна культура (внутрішня);
- моральні норми;
- особистісні риси.

Розглядаючи вчинок як одиницю поведінки, слід зазначити, що саме він є показником моральної культури особистості, що втілена у „сукупності культурно оформлених та соціально встановлених процесів набуття людьми знань та навичок, необхідних для адекватного, зокрема, безконфліктного спільного існування”.

Вчинок, який обирає людина, змінює її, а також систему її цінностей. Зовнішній вияв є вираженням внутрішньої позиції. Мотиви поведінки і вчинку, як окремої її частини, відповідають рівню зовнішньої культури, а тому залежно від мотивів, які лежать в основі вчинку, можна вести мову про рівень духовної культури людини. Зовнішньою формою вчинку є дія, досконалість якої залежить від морального досвіду людини. Не менш важливий психологічний стан здійснення вчинку. Знервована людина менш у змозі контролювати свої емоції, отже, її вчинки можуть бути спонтанними, необдуманими, нетранзитивними. У такому випадку можна вести мову про культуру емоцій як складову культури вчинку.

Біхевіористський підхід до вивчення діяльності людини дає змогу оцінити внутрішній стан, емоційно-вольову сферу з позицій її поведінки. Внутрішнє життя людини стає зримим на підставі аналізу системи вчинків. Розгляд вчинку як окремої одиниці поведінки дає змогу виявити незмінні та безпосередні його складові.

Культура поведінки відображається через певні форми, наближені до еталону, і свідчить про рівень загальної культури. Якщо педагогічний вплив спрямовано на підвищення культури поведінки і він досягає мети, то можна стверджувати про зміни в інших сферах, певний розвиток та якісний приріст.

Зовнішня культура є продовженням внутрішньої, тому про рівень внутрішньої можна стверджувати тільки на підставі проявів зовнішньої. Важливе значення мають знання особливостей зовнішньої культури, вміння аналізувати та інтерпретувати поведінку та вчинки людини. Така здатність у більшості випадків формується інтуїтивно та стихійно, не має ні розробленої методики, ні системи. Все це зумовлює хибне уявлення, культура вчинку стає незрозумілою, абстрактною, недосяжною, хоча життєвий досвід має елементи для її розуміння. Зважаючи на те, що життєвий досвід формується роками, а його передача від старшого покоління потребує насамперед теоретичного

осмислення та методичного оформлення, важливо виділити культуру вчинку як складову світобачення та досвіду взаємодії людей.

Образ гуманної людини містить певні смисли залежно від культурної приналежності. Оскільки вибір оптимального варіанту вчинкових дій здійснюється із чужого творчого арсеналу, зафіксованого у свідомості у вигляді образів, то культуру можна розглядати як те, що раніше відбувалося і є фактом відображення у свідомості у формі образу, що має вплив на подальшу поведінку та вчинки.

Саме культура фіксує вчинок, не дає змогу йому „загубитися” в історії. Якщо розглянути модель „людина-культура-вчинок”, то побачимо, що культура є тією ланкою, яка пов’язує людину з її діяльністю. Не буває діяльності поза культурою. Усвідомлення себе як суб’єкта діяльності виводить людину в культуру, яка у ситуації „чинення” дає відповідь на запитання „як?”. Культура вчинку вершить долю людини та створює образ, зримий іншим.

Культура вчинку – це високий рівень прояву морально-емоційного відношення у формі дії.

Високий рівень взаємодії, культура взаємодії людей базуються на усвідомлених, сприйнятих, освоєних формах аналізу себе як істоти вчинкової, життя якої – це низка вчинків. Вчинок є унікальний, неповторний, його виправити, якщо він поганий, неможливо. Можливий тільки аналіз відповідно до системи загальнолюдських цінностей, втіленої в образі гуманної людини.

Культура вчинку є одним із компонентів духовної культури особистості й виявляється в оволодінні системою загальнолюдських морально-естетичних цінностей, у формуванні морального ставлення до світу і до себе як основи моральної свідомості. Культуру вчинку можна розглядати як високий рівень вчинкової діяльності.

Отже, виховання культури вчинку має на меті формування образу гуманної людини на основі переживання молодою людиною ситуацій здійснення благородних, схвалюваних суспільством вчинків, свідомого розуміння їхнього морального впливу та переживання позитивних емоцій від їх наслідків.

-
1. *Ильинский И.* Постигая идеал. М., 1981. С. 632.
 2. *Леонтьев А. Н.* Деятельность. Сознание. Личность. М., 2004. С. 352.
 3. *Леонтьев А. Н.* К психологи образа // Вестн. Моск. ун-та. Сер. Психология. 1986. № 3. С. 72–76.

4. Словарь практического психолога. Минск; Москва, 2003. С. 800.
5. Словарь философских терминов / Научн. ред. проф. В.Т. Кузнецова. М., 2005. С. 731.
6. Современный словарь по педагогике / Сост. Рапацевич Е. Минск, 2001. С. 928.

HUMAN IMAGE AS A BASIS OF BEHAVIOR CULTURE FORMATION

Artem Ushakov

*Volodymyr Dal East Ukrainian National University of Luhans'k
Molodizhny Pr., 20a, UA –Luhans'k, Ukraine*

The paper considers the possibilities of forming behavior culture. The structure and components, and also the stages of behavior action are analyzed. The typology of images is given.

Key words: behavior culture, human image.

Стаття надійшла до редколегії 20.11.2006

Прийнята до друку 12.12.2006